

รูปแบบของเรือนไทลื้อในพันทนาเมืองอุ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

Patterns of Tai Lue vernacular houses in Panna Muang Ou, Laos PDR

วิทวัส คำมูล¹ และ ระวีวรรณ โอฬารรัตน์มณี²

Witthawas Khammoon and Rawiwan Oranratmanee

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษารูปแบบของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ ผ่านกรณีศึกษาในพื้นที่พันทนาเมืองอุ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและวิเคราะห์ภูมิปัญญาพื้นถิ่นจากวิถีภาคสนามเกี่ยวกับเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ เป็นฐานความรู้ในการศึกษาลักษณะเฉพาะของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อพันทนาเมืองอุ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ สังเกตและสัมภาษณ์ในประเด็นของลักษณะการตั้งถิ่นฐาน รูปแบบบ้านเรือนในเชิงรูปทรงทางกายภาพ โครงสร้างและวัสดุเรือน ผังพื้นและลำดับการเข้าถึงพื้นที่ วิถีชีวิตกับพื้นที่ใช้สอยในเรือน โดยสำรวจภาคสนามในพื้นที่พันทนาเมืองอุ รวมทั้งสิ้น 4 อำเภอที่ราบ 5 หมู่บ้าน 30 หลังคาเรือน บทความนี้ชี้ให้เห็นถึงลักษณะการปรับตัวของสถาปัตยกรรมเนื่องจากปัจจัยจากสภาพแวดล้อม สภาพภูมิอากาศ โลกทัศน์ระบบความคิด ระบบสังคมและรูปแบบสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์เรือนพื้นถิ่นไทลื้อให้มีความเหมาะสมกับรูปแบบวัฒนธรรมที่ผสมกลมกลืนและการดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และเพื่อศึกษารูปแบบเฉพาะที่โดดเด่นของเรือนไทลื้อในพันทนาเมืองอุ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

คำสำคัญ: ไทลื้อ เรือนพื้นถิ่น พันทนาเมืองอุ

1 นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

E-mail : witthawas.kd@gmail.com

2 รองศาสตราจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Abstract

This article explores the patterns of Tai Lue vernacular houses in Panna Muang Ou, Lao PDR. The objectives of the investigation are to study and analyze the wisdom in vernacular architecture of Tai Lue. The method of study is based on qualitative research methods consisting field survey in Panna Muang Ou. Observation and interviews were conducted in the issues of settlements, villages and houses, planing and spatial organization, way of life and use of domestic spaces. Altogether, 30 houses in 5 villages at 4 valleys were explored. The research indicates the characteristics and the adaptation of vernacular architecture due to influences of the physical environment, climate condition, worldview and social system on vernacular architecture. This can be used as appropriate guideline for conserving Tai Lue vernacular houses within the context of cultural assimilation in Panna Muang Ou, Laos PDR.

Keywords: Tai Lue, vernacular house, Panna Muang Ou

บทนำ

ไทลื้อเป็นกลุ่มชนที่พูดภาษาตระกูลไท-กะได เป็นเครือญาติทางภาษาและวัฒนธรรมร่วมรากเดียวกันกับชาวไท-ไต ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มีพัฒนาการอันยาวนานในประวัติศาสตร์ อาศัยอยู่ทั่วอุษาคเนย์ตอนบนโดยเฉพาะในเขตสิบสองพันนาทางตอนใต้ของจีน พื้นที่สิบสองพันนาเกิดจากการแบ่งเขตปกครองอาณาจักรสิบสองเขต เพื่อสะดวกในการดูแลและเรียกเก็บบรรณาการ สมัยก่อนยังไม่มีารรังวัดมาตรฐาน ในหนึ่งเขตพันนาจะคำนวณพื้นที่นาโดยใช้พันธุ์ข้าวเหนียวมาเทียบ เช่น นา 100 นา ต้องได้กล้าจากข้าวเปลือก 225 ชั่ง พันนาจึงเป็นตัวเลขคร่าวๆ ที่คาดคะเนได้ เนื่องจากพลวัตการตั้งถิ่นฐานในอดีตไม่ได้กำหนดเส้นเขตแดนรัฐชาติ ทำให้ไทลื้อมีการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานหลายครั้ง ซึ่งหลังการประกาศปักปันเขตแดนรัฐชาติสมัยใหม่ ทำให้ดินแดนสิบสองพันนาของไทลื้อล่มสลาย มี 9 พันนาที่อยู่ในเขตปกครองตนเองชนชาติสิบสองพันนา มณฑลยูนนาน มี 2 พันนาถูกรวมกับแคว้นผู่เอ๋อร์ มณฑลยูนนาน และ อีก 1 พันนา คือ พันนาเมื่องอ อยู่ในความครอบครองของอาณานิคมฝรั่งเศส ซึ่งกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของ สปป.ลาว ในปัจจุบัน

โลกทัศน์ไทลื้อและจิตสำนึกความภาคภูมิใจในความเป็นตัวตนคนไทลื้อมีส่วนสำคัญยิ่งต่อการถ่ายทอดมมมองทางสังคมและวัฒนธรรม ผ่านความคิดความเชื่อ จักรวาลทัศน์ ระบบเครือญาติ ระบบสังคม ที่ส่งผลต่อเนื่องไปสู่ภูมิทัศน์วัฒนธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน บ้านเรือนและธรรมชาติแวดล้อม โลกทัศน์มีส่วนทำให้พื้นที่ของวัฒนธรรมไทลื้อหยดยืนอยู่ท่ามกลางกระแสธารแห่งความเปลี่ยนแปลงและการกลืนของวัฒนธรรมที่ใหญ่กว่า สามารถปรับตัวให้เข้ากับรัฐชาติที่อยู่อาศัยพร้อมทั้งเท่าทันการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยในสังคมปัจจุบัน

ความเปลี่ยนแปลงของโลกทัศน์ทางสังคมไทลื้อพันนาเมืองอูเกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอกและภายในพื้นที่ ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การล่มสลายของจักรวรรดิอาณาจักรสิบสองพันนา ความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางสังคมไทลื้อครั้งใหญ่ หลังจากรัฐบาลจีนประกาศปฏิวัติวัฒนธรรม นำมาซึ่งการล่มสลายขององค์ความรู้เมื่อวัฒนธรรมถูกทำลายและกลายเป็นสิ่งต้องห้าม คนไทลื้อสิบสองพันนาที่ได้รับความเดือดร้อนจึงพากันอพยพออกสู่ดินแดนข้างเคียง (Srisawat, 1954) จนกระจัดกระจายไปทั่วอุษาคเนย์ตอนบน ทั้งในลาว พม่า เวียดนามและไทย สำหรับปัจจัยภายใน คือ หลังจากแบ่งเส้นเขตแดนและผู้คนในสังกัดรัฐชาติชัดเจน ส่งผลให้วิถีชีวิต ภาษา วัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมไทลื้อค่อยๆ เปลี่ยนตามอิทธิพลของวัฒนธรรมรัฐชาติที่เข้ามา มีบทบาท คนไทลื้อยุคใหม่กำลังถูกคุกคามความเป็นตัวตน ผ่านภาษาและระบบการศึกษาส่วนกลาง ส่งผลให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมดั้งเดิม ปรับเปลี่ยนตามค่านิยมสมัยใหม่ เกิดการหล่นหาย เสื่อมสลายขององค์ความรู้คุณค่าและความเป็นตัวตนคนไทลื้อ

บทความนี้ศึกษาเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ พันนาเมืองอู ซึ่งเป็นพันนาไทลื้อที่อยู่ในลาว ความสำคัญและความจำเป็นที่ต้องเข้าไปศึกษาวิจัยองค์ความรู้ไทลื้อในพื้นที่พันนาเมืองอูเนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวขาดการศึกษาวิจัย ทั้งที่เป็นภูมิศาสตร์สำคัญต่อการศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับไทลื้อสิบสองพันนา อีกทั้งมีพลวัตความเปลี่ยนแปลงจากปัญหาที่เกิดจากทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ ความขัดแย้งของนครรัฐในประวัติศาสตร์ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของค่านิยมในยุคสมัยต่างๆ ความสำคัญอีกประการหนึ่งของพันนาเมืองอู คือ เป็นพันนาสุดท้ายที่ยังคงหลงเหลือเรือนพื้นถิ่นไทลื้อดั้งเดิมแบบเรือนเครื่องผูก แต่ขณะเดียวกันก็มีแนวโน้มในการ

เปลี่ยนแปลงสูง จึงอาจทำให้กรณีศึกษาเสี่ยงต่อการสูญหายและลดจำนวนอย่างรวดเร็วตามกระแสธารแห่งความเปลี่ยนแปลงของยุคปัจจุบัน

การศึกษาวิจัยเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ พันทนาเมืองอุ สปป.ลาว เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลของไทลื้อ ทั้งด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ความเชื่อ ภูมิทัศน์วัฒนธรรม คุณค่าเรือนและความสำคัญของสถาปัตยกรรมไทลื้อ ซึ่งย่อมมีส่วนช่วยในการรักษาและเชื่อมโยงองค์ความรู้ของอุษาคเนย์ตอนบน และในพื้นที่อนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงไปสู่การต่อยอดในเชิงสร้างสรรค์ทางสถาปัตยกรรม เพื่อประยุกต์ใช้กับพื้นที่บริบทอื่นๆ ที่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย

วัตถุประสงค์

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างโลกทัศน์ไทลื้อกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม พันทนาเมืองอุ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยเลือกนำเสนอผลการศึกษารายแรกโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและวิเคราะห์เรือนพื้นถิ่นไทลื้อ พันทนาเมืองอุ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในประเด็นที่เกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน ลักษณะของเรือน ผังพื้นและการใช้งาน ลำดับของที่ว่าง

วิธีการวิจัย

ในการศึกษาเรือนพื้นถิ่นไทลื้อในแง่ที่ราบพันทนาเมืองอุทั้ง 5 หมู่บ้าน ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ด้วยการสำรวจภาคสนาม 5 หมู่บ้าน ประกอบด้วย การสังเกตและสำรวจสภาพปัจจุบันของพื้นที่วิจัย เกณฑ์การเลือกกรณีศึกษา คือ อายุของเรือนและสภาพกายภาพเรือนที่มีลักษณะทางกายภาพตามแบบไทลื้อ ด้วยปรากฏในวรรณกรรม ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

1. ทบทวนข้อมูลด้านเอกสาร เพื่อให้ทราบช่วงเวลาและเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ เพื่อที่จะเข้าใจถึงบริบทที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ตลอดจนด้านมานุษยวิทยา และนำมาถ่วงดุลเป็นประเด็นคำถามเพื่อใช้ประกอบกับเครื่องมือในการสำรวจภาคสนามขั้นต้น

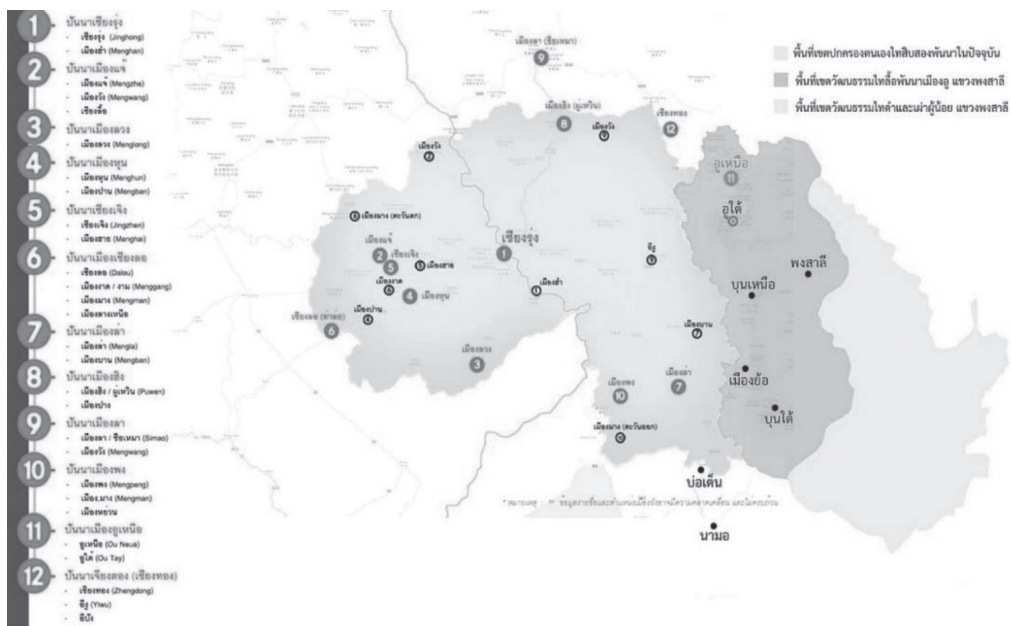
2. การเก็บข้อมูลภาคสนามขั้นต้น เป็นการสำรวจภาพรวมและสังเกตความเชื่อมโยงของสถาปัตยกรรมในพื้นที่พันทนาเมืองอุ เพื่อนำไปสู่การเลือกสรรเรือน โดยการลงพื้นที่ 2 ครั้ง ครั้งหนึ่ง ในช่วงเดือนเมษายน พ.ศ.2556 ได้ดำเนินการแล้วโดยลงพื้นที่สำรวจพันทนาเมืองอุ แขวงพงสาลี เป็นการสำรวจภาพรวมของพื้นที่ทั้งสถาปัตยกรรม สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการสำรวจเพื่อหาชุมชนและเรือนไทลื้อกลุ่มตัวอย่างและลงสัมภาษณ์เบื้องต้น ครั้งที่สอง ในช่วงเดือนธันวาคม-มกราคม พ.ศ.2558 เป็นการสอบทานและลงพื้นที่ สำรวจเก็บข้อมูลอย่างละเอียด ทั้งผังเรือนและภูมิทัศน์แวดล้อม

3. การสัมภาษณ์ เป็นการสอบถามข้อมูลเพื่อค้นหารูปแบบเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ โดยการสัมภาษณ์ 2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ กลุ่มปราชญ์ ผู้นำชุมชนและผู้เชี่ยวชาญ เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นไทลื้อในภาพรวม และกลุ่มเจ้าเรือนและผู้อาศัยในเรือนที่เลือกสรร เพื่อทราบอายุเรือน พื้นที่ใช้สอย พื้นที่ความเชื่อ และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของเรือน

4. การวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม วิเคราะห์เนื้อหาที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในประเด็นต่างๆ ศึกษาเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ โดยแยกแยะและจัดเรียงข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่

ผลการศึกษา

พินนาเมืองอุ สปป.ลาวเป็นพื้นที่ศึกษาในแขวงพงสาลี ประเทศลาว ขนาดพื้นที่รวม 16,925 ตารางกิโลเมตร มีประชากรประมาณ 199,900 คน ตั้งอยู่ในภูมิศาสตร์ชายแดนระหว่างจีนและลาว โดยทางทิศตะวันตกมีอาณาเขตติดต่อกับพินนาเมืองล่า เขตปกครองตนเองชนชาติไทสิบสองพินนา มณฑลยูนนาน ทิศเหนือติดต่อกับพินนาเชียงตอง เขตผู่เอ๋อร์ มณฑลยูนนาน ทิศตะวันออกติดต่อกับแคว้นสิบสองจุไทในอดีต ซึ่งปัจจุบันคือ จังหวัดเดียนเบียน (เมืองแก่น) ประเทศเวียดนาม ทิศใต้ติดต่อกับแขวงอุดมไซ และแขวงหลวงพระบาง ประเทศลาว ดังภาพที่ 1

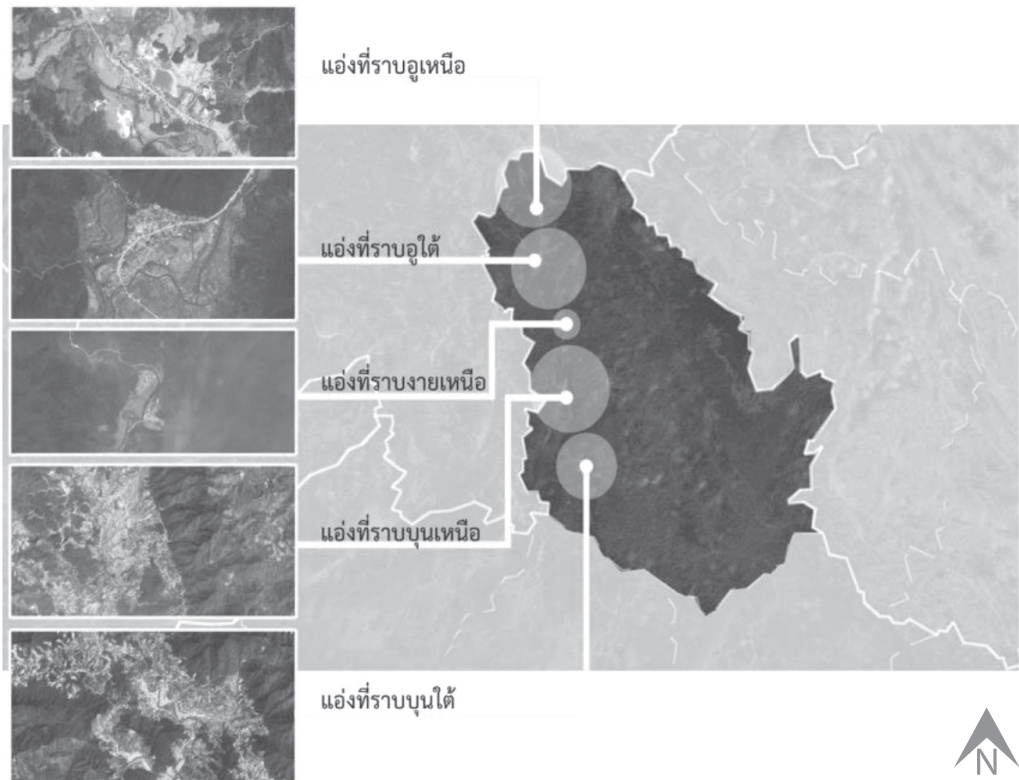
ภาพที่ 1 แผนที่สิบสองพินนาและพินนาเมืองอุ

ลักษณะที่ตั้งของพินนาเมืองอุ เป็นหลายแอ่งที่ราบขนาดเล็กในหุบเขา มีแม่น้ำอุเป็นแม่น้ำสายหลัก ซึ่งในอดีตเมืองอุเหนือ และอุใต้เคยเป็นพินนาเมืองอุ หนึ่งในสิบสองดินแดนของสิบสองพินนาแห่งอาณาจักรหอคำเชียงรุ่ง ตามสภาพทางภูมิศาสตร์แต่โบราณ ชุมชนและเมืองในแอ่งที่ราบต่างๆ ถูกจัดสรรเป็นหน่วยย่อยภายใต้การปกครองระบบพินนา ส่งผลให้องค์ความรู้ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทลื้อจากสิบสองพินนาถูกถ่ายทอดออกสู่ที่ราบในหุบเขาทั่วพินนาเมืองอุ เกิดเป็นบ้านเมืองที่ก่อรูปด้วยวิถีแห่งชาติพันธุ์ สร้างสรรค์ภูมิศาสตร์แวดล้อมเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมไทลื้อ ในประวัติศาสตร์สิบสองพินนา กล่าวถึง พินนาเมืองอุว่า

ประกอบไปด้วย เมืองอุเหนือ อุใต้ บุนเหนือ บุนใต้ พงสาลี เมืองย้อ นามอ บ่อเตน และเมืองหลวงปากน้ำทา (Srisawat, 1954) ในอดีตพินนาเมืองอุและพินนาเมืองล้าถือว่าเป็นพื้นที่สำคัญ เพราะเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่ถูกแย่งชิงกันระหว่างหลายนครรัฐในอดีต เช่น อาณาจักรอังวะและอาณาจักรจีน โดยพินนาเมืองอุต้องส่งเครื่องราชบรรณาการเป็นเกลือสินเธาว์ให้ทั้งสองอาณาจักรเป็นประจำ เมืองอุจึงมีชื่อว่าเมืองสองส่วย และเป็นพื้นที่แย่งชิงกันของนครรัฐขนาดเล็ก เช่น อาณาจักรหอคำเชียงรุ่ง อาณาจักรเชียงแขง-เมืองสิง และอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง ที่ผลัดเปลี่ยนกันเข้ามายึดครองพื้นที่ยุทธศาสตร์สำคัญยุคโบราณ อันมีเกลือสินเธาว์เป็นทรัพยากรหลักที่จำเป็นต่อการยังชีพของมนุษย์ ยุทธศาสตร์ของพื้นที่แถบนี้จึงมีศักยภาพทางทรัพยากร ในขณะเดียวกันก็เป็นแหล่งปลูกชา ซึ่งถือเป็นทรัพยากรสำคัญอีกอย่างหนึ่ง ในหลายดินแดนมีความต้องการใบชาอย่างกว้างขวาง ชาจึงถูกส่งไปไกลถึงฉางอันแห่งอาณาจักรจีนและสาขาแห่งอาณาจักรทิเบต กองคาราวานพ่อค้าม้าต่างวิ่งต่างจากทั่วสารทิศจึงเดินทางเข้ามาติดต่อกำขายตลอดเวลา นับร้อยนับพันปี ซึ่งพินนาเมืองอุ ตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าสำคัญที่เชื่อมร้อยเป็นเส้นทางสายชา-ม้า โดยขบวนคาราวานเดินทางไกลจากทิเบต ผ่านเมืองต้าหลี่ สิบสองพันนา ล้านนาสู่เมืองมะละแหม่ง มีการค้าขายแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมตลอดเส้นทาง เชื่อมโยงเครือข่ายเป็นเส้นทางการค้ายุคโบราณของเมืองในหุบเขาตอนบน

ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้หลายพินนาทางตอนใต้ของสิบสองพันนา เป็นที่หมายปองของหลายอาณาจักรโดยเฉพาะอาณาจักรจีน ตั้งแต่ยุคโบราณมาจนถึงยุคก่อนสมัยใหม่ ถึงขนาดช่วงหนึ่งรัฐบาลจีนเข้ามาจัดการบ่อเกลือโดยตรง ผูกขาดการผลิตโดยชาวจีนฮ่อ และกีดกันไม่ให้ชาวไทลื้อเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องในแหล่งเกลือบ่อต่างๆ ที่มีกระจุกกระจายอยู่ทั่วตอนใต้ของสิบสองพันนา (Srisawat, 1954) จนถึง พ.ศ. 2438 ยุคที่มีการปักปันเขตแดนระหว่างจีนกับฝรั่งเศส พินนาเมืองอุจึงถูกแยกออกมาจากสิบสองพันนาพร้อมกับตั้งให้เมืองพงสาลีกลายเป็นเมืองสำคัญแห่งใหม่ในเขตตอนเหนือของอาณานิคมฝรั่งเศส ด้วยปัจจัยของพื้นที่ยุทธศาสตร์สำคัญดังกล่าวจึงส่งผลให้มีการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานอย่างต่อเนื่อง ทั้งจากการค้าขยม้าต่างวิ่งต่าง การหลบหนีภัยสงครามระหว่างอาณาจักร ภัยจากกองทัพปฏิวัติจีน หรือแม้แต่การอพยพเนื่องจากภัยแล้ง เข้ามาสู่พินนาเมืองอุและแอ่งที่ราบอื่นๆ ในเขตแดนของอาณานิคมฝรั่งเศส

พื้นที่ศึกษา ในบทความนี้มีจำนวน 5 หมู่บ้านใน 3 แอ่งที่ราบสำคัญและอีก 1 แอ่งที่ราบรอยต่อ ดังภาพที่ 2 โดยเลือกหมู่บ้านไทลื้อที่มีเรือนพื้นถิ่นดั้งเดิมเป็นปัจจัยหลักของการศึกษา มีผลการศึกษาดังนี้

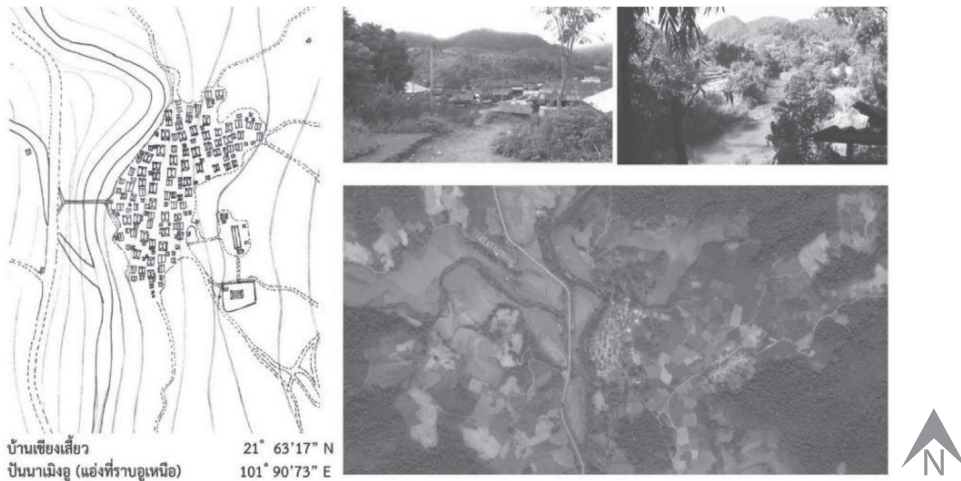

ภาพที่ 2 แผนที่แอ่งที่ราบในพินนาเมืองอุ

1. พินนาเมืองอุ

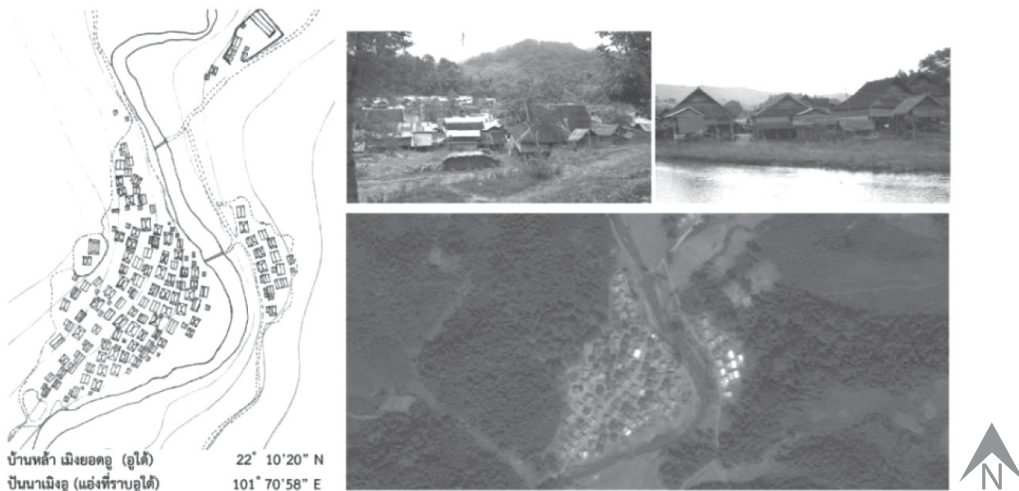
พื้นที่ศึกษาพินนาเมืองอุ ประกอบไปด้วย 5 หมู่บ้าน แบ่งออกตาม 4 แอ่งที่ราบในพินนาเมืองอุ คือ แอ่งที่ราบอุเหนือ 1 หมู่บ้าน คือ บ้านเชียงเสี้ยว (V01) แอ่งที่ราบอุใต้ 1 หมู่บ้าน คือ บ้านหล้า (V02) แอ่งที่ราบงายเหนือ 1 หมู่บ้าน คือ บ้านงายเหนือ (V03) แอ่งที่ราบบุนเหนือ 2 หมู่บ้าน คือ บ้านบุนเหนือ (V04) และบ้านกอง (V05) โดยรวบรวมข้อมูลเพื่อศึกษารากวัฒนธรรมไทลื้อร่วมกัน เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของ 5 หมู่บ้าน รวมถึงปัจจัยความห่างไกลระหว่างแอ่งที่ราบและภูมิศาสตร์แวดล้อมที่ส่งผลต่อเรือนพื้นถิ่นไทลื้อพินนาเมืองอุ โดยเลือกหมู่บ้านละ 6 หลังคาเรือน รวม 30 หลังคาเรือน

กรณีศึกษาพินนาเมืองอุ พื้นที่ที่ 1 แอ่งที่ราบอุเหนือ บ้านเชียงเสี้ยว (V01) ในภาพที่ 3 เป็นหมู่บ้านไทลื้อเก่าแก่อายุราว 300 ปี ตั้งอยู่เหนือสุดของลาว ติดชายแดนจีนในเขตพินนาเชียงตอง แคว้นผู่เอ๋อร์ มี 107 หลังคาเรือน มีประชากรประมาณ 500 คน ตั้งอยู่ในภูมิศาสตร์ที่เป็นแอ่งที่ราบที่มีภูเขาล้อมรอบ ตำแหน่งที่ตั้งหมู่บ้านอยู่บนเนิน ล้อมรอบไปด้วยทุ่งนาและไร่ชา มีน้ำอุ่นเป็นแม่น้ำสายหลักสำหรับอุปโภคบริโภค และทำการเกษตร โดยระบบตลาดและเศรษฐกิจพึ่งพาเงินเป็นหลัก ผลผลิตทั้งหมดผลิตเพื่อส่งขายเงิน ลักษณะเรือนเป็นแบบไทลื้อ ในอดีตเป็นเรือนเครื่องผูกมุงด้วยหญ้าคา ต่อมาภายหลังเริ่มเปลี่ยนเป็นกระเบื้องดินเผาทรงโค้งตามแบบจีน

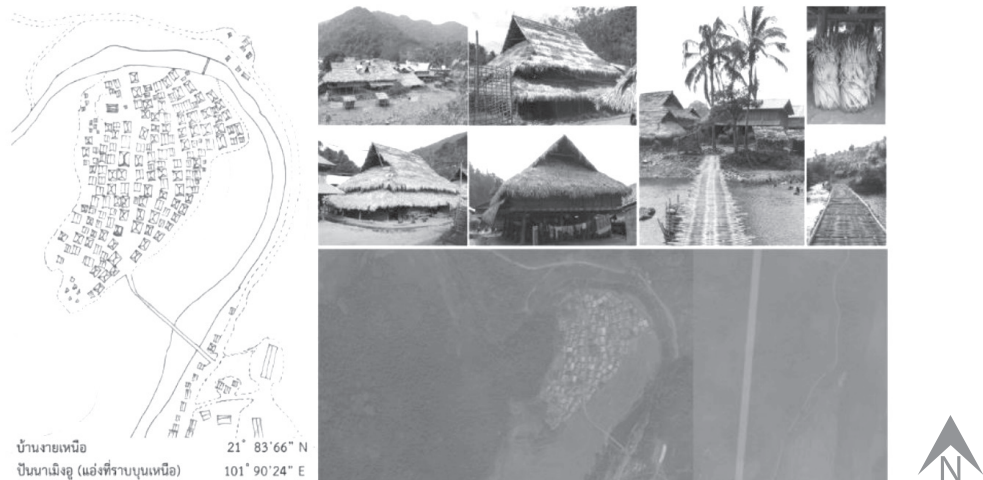
ภาพที่ 3 แผนที่บ้านเชียงเลี้ยว แอ่งที่ราบอุเหนื่อ
ที่มา: จาก Google Map เข้าถึงเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2559

กรณีศึกษาพัฒนาเมืองอุ พื้นที่ที่ 2 แอ่งที่ราบอุใต้ บ้านหล้า (V02) ในภาพที่ 4 ตั้งอยู่ริมเชิงเขามีแม่น้ำสายเล็กไหลผ่าน ใกล้ชายแดนจีนเขตเมืองอิง ฟันนาเชียงตอง สมัยก่อนชาวไทลื้อสามารถเดินข้ามเขาไปมาหาสู่เรือญาดิระหวางฟันนาได้ บ้านหล้ามี 132 หลังคาเรือน เป็นหมู่บ้านไทลื้อเก่าแก่ ประชากรประมาณ 600 คน เดิมเป็นหมู่บ้านเรือนเครื่องผูกหลังคามุงด้วยหญ้าคา ต่อมาเกิดเพลิงไหม้ครั้งใหญ่ประมาณปี 2544 บ้านเรือนทั้งหมดถูกเพลิงเผาทำลาย เหลือเพียงวิหารวัดบ้านหล้า จากนั้นจึงมีการสร้างเรือนใหม่โดยยังคงรูปแบบเรือนไทลื้อ แต่เปลี่ยนวัสดุเป็นไม้จริงหลังคามุงกระเบื้องดินเผา สังกะสีหรือลอนคู่ แล้วแต่ความพึงพอใจของเจ้าเรือน

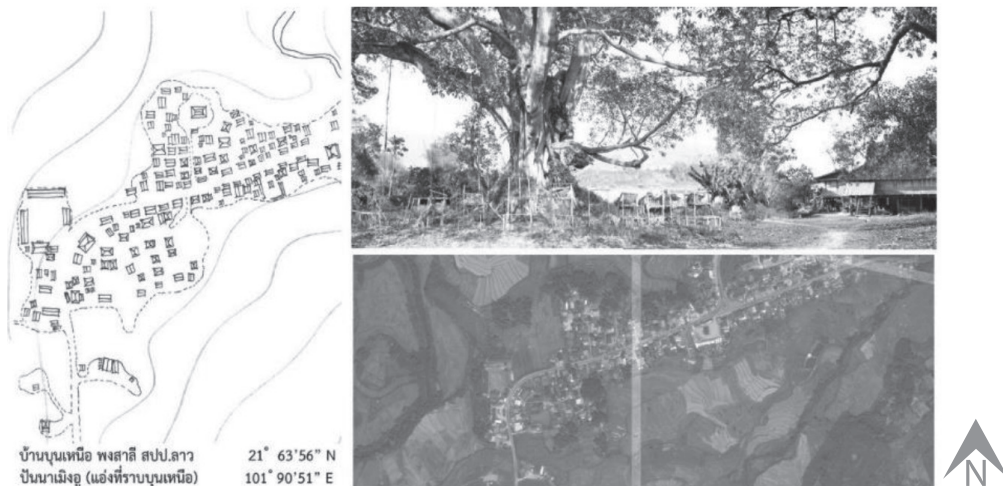
ภาพที่ 4 แผนที่บ้านหล้า แอ่งที่ราบอุใต้
ที่มา: จาก Google Map เข้าถึงเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2559

กรณีศึกษาพัฒนาเมืองอู พื้นที่ที่ 3 แอ่งที่ราบgayเหนือ บ้านgayเหนือ (V03) ในภาพที่ 5 หมู่บ้านตั้งอยู่บนเนินเขาริมแม่น้ำงาย ในแอ่งที่ราบรอยต่อระหว่างที่ราบgunเหนือและอูใต้ มี 154 หลังคาเรือน ประชากรประมาณ 600 คน เป็นหมู่บ้านที่มีเรือนเครื่องผูกแบบวัฒนธรรมสิบสองปันนาดั้งเดิม ลักษณะเป็นเรือนไม้ไผ่หลังคามุงด้วยใบค้อ ซึ่งเป็นพืชพันธุ์ถิ่นภูเขาที่พบมากในแอ่งที่ราบgayเหนือ แต่เดิมไทลื้อนิยมสร้างเรือนด้วยไม้ไผ่ ภาษาจีนโบราณเรียกเรือนไทลื้อว่า เรือนไผ่ใต้ถุนสูง ในอดีตองค์ประกอบของเรือนทำจากไม้ไผ่ทั้งหมด จากงานวิจัยสำรวจพบว่า แคว้นสิบสองปันนาเพียงแห่งเดียวพบไม้ไผ่กว่า 70 ชนิด ถือว่าเป็นวัสดุที่มีมากและเหมาะแก่การก่อสร้างในเขตร้อนชื้น แต่ข้อเสียคือไม้กันแมลง ผุพังง่ายและเป็นเชื้อไฟได้ จึงมีการเปลี่ยนในส่วนที่ซ่อมแซมยาก เช่น เสา คานและเครื่องบนหลังคาเป็นไม้จริง หลังการยกเลิกศักดินาในจีน พ.ศ. 2492 บ้านเรือนจึงเริ่มมุงกระเบื้องดินขออย่างกว้างขวาง ผนังและพื้นบ้านเปลี่ยนเป็นไม้จริงแทนการใช้ฟาก (Liangwen, 1994) พัฒนาเมืองอูเป็นพัฒนาเพียงแห่งเดียวที่ถูกแยกออกจากจีน จึงทำให้รูปแบบสถาปัตยกรรมเรือนไม้ไผ่ยังคงถูกสร้างต่อเนื่อง และด้วยปัจจัยของความห่างไกลจากศูนย์กลางและมีความอุดมสมบูรณ์ จึงทำให้พัฒนาเมืองอูเป็นพัฒนาสุดท้ายที่ยังคงรักษารูปแบบเรือนไม้ไผ่ใต้ถุนสูง หรือ เฮินกานลาน ไว้ได้ในวัฒนธรรม

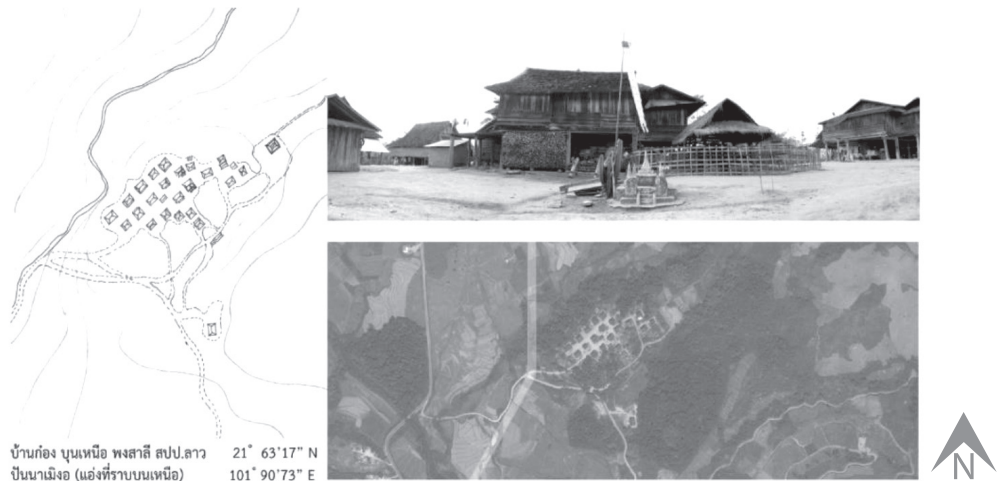
ภาพที่ 5 แผนที่บ้านgayเหนือ แอ่งที่ราบgayเหนือ
ที่มา: จาก Google Map เข้าถึงเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2559

กรณีศึกษาพัฒนาเมืองอุ พื้นที่ที่ 4 แอ่งที่ราบบุนเหนือ บ้านบุนเหนือ (V04) ในภาพที่ 6 ตั้งอยู่ในที่ราบกว้างใหญ่ มีภูเขาเป็นปราการล้อมรอบ เรือนมีลักษณะเป็นเครื่องไม้แบบวัฒนธรรมสิบสองปันนาผสมเรือนลาวหลวงพระบาง มีการวางผังหมู่บ้านทอดไปตามแนวยาว มืองค์ประกอบของหมู่บ้านไถ่ลื้อ ทั้งช่วง เสา ใจบ้าน เลื้อบ้านเลื้อเมือง นับถัดต้นไทรใหญ่ ลักษณะเรือนมีการคลุมหลังคาสั้นกว่าเรือนไถ่ลื้อสิบสองปันนา ไม่มีชายคาเล็กกรอบบ้าน การแยกเรือนเชื่อมชาน การแยกครัวออกจากเรือน เมื่อรับอิทธิพลสถาปัตยกรรมลาวจึงทำให้เกิดรูปแบบการแยกพื้นที่ต่างๆออกไปในลักษณะดังกล่าว ในอนาคตเมืองบุนเหนือจะถูกพัฒนาเป็นเมืองหลวงของแขวงพงสาลี เมืองบุนเหนือเดิมมีประมาณ 300 หลังคาเรือน ต่อมาเมื่อมีคนอพยพเข้ามาทำการค้าเพิ่มมากขึ้นทั้งคนลาวและคนจีน การก่อสร้างอาคารขนาดใหญ่ในปัจจุบันได้คุกคามสถาปัตยกรรมไถ่ลื้อ และมีแนวโน้มการสูญหายของกรณีศึกษาอย่างรวดเร็วในอนาคตอันใกล้

ภาพที่ 6 แผนที่บ้านบุนเหนือ แอ่งที่ราบบุนเหนือ
ที่มา: จาก Google Map เข้าถึงเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2559

กรณีศึกษาพัฒนาเมืองอุ พื้นที่ที่ 5 แอ่งที่ราบบุนเหนือ บ้านกอง (V05) ในภาพที่ 7 ตั้งอยู่บนเนินเขากลางแอ่งที่ราบบุนเหนือ ล้อมรอบด้วยทุ่งนากว้าง มี 28 หลังคาเรือน ประชากรประมาณ 150 คน บ้านกองมีลักษณะเรือนเครื่องไม้แบบวัฒนธรรมสิบสองปันนา เนื่องจากบ้านกองเป็นชุมชนคนไถ่ลื้อที่อพยพมาจากบ้านจอมเมืองล่า ในเขตจีนเมื่อคราวปฏิวัติวัฒนธรรม จึงเป็นการนำพาองค์ความรู้เฉพาะของพัฒนาเมืองล่าเข้ามาผสมผสานกับพัฒนาเมืองอุ ก่อให้เกิดความแตกต่างและความพิเศษของสถาปัตยกรรมไถ่ลื้อที่ในแอ่งที่ราบบุนเหนือ ทางด้านสถาปัตยกรรมของบ้านกองถือว่าเป็นรอยต่อสถาปัตยกรรมไถ่ลื้อที่สำคัญ เมื่อเรือนไถ่ลื้อบ้านกองถูกวิวัฒนาการโดยการคลี่คลายตนเองเพื่อปรับสมดุลกับสภาพแวดล้อม ภูมิประเทศและภูมิอากาศพร้อมๆ กับการลดทอนองค์ประกอบดั้งเดิมจนสามารถสรรค์สร้างความแตกต่างจากรูปแบบสมบูรณ์ของเฮินกานลานในดินแดนสิบสองปันนา

ภาพที่ 7 แผนที่บ้านกอง แอ่งที่ราบปุนเหนือ
ที่มา: จาก Google Map เข้าถึงเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2559

จากการวิเคราะห์พื้นที่พินนาเมืองอุ รวมถึงการสอบทวนวรรณกรรม พบประเด็นที่มีรายละเอียดดังนี้

1.1 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานและองค์ประกอบชุมชนไทลื้อ

ลักษณะพื้นบ้านของถิ่นฐานและชุมชน ดังปรากฏในวรรณกรรมพบว่า ชาวไทลื้อนิยมตั้งหมู่บ้านในพื้นที่ราบลุ่มที่มีแม่น้ำไหลผ่าน เพื่อใช้น้ำสำหรับอุปโภคบริโภค ทำเกษตรกรรมและทำนาดำ องค์ประกอบหลักของหมู่บ้าน คือ เสาโงบ้าน ช่างบ้าน กลุ่มเรือน เสือบ้าน วัด บ่อน้ำ ลำดับการตั้งถิ่นฐานของไทลื้อ คือ เลือกตำแหน่งที่ตั้งหมู่บ้านที่มีปัจจัยของน้ำและพื้นที่ทำนาเหมาะสม จากนั้นจึงทำพิธีเสี่ยงทายและสร้างเสาโงบ้านขึ้นก่อนเป็นอันดับแรกกลางของหมู่บ้าน กำหนดตำแหน่งประตูหมู่บ้าน สร้างเสือบ้านเพื่อเป็นขวัญกำลังใจ บริเวณเสาโงบ้านจะถูกเว้นว่างเป็นช่องเพื่อใช้เป็นที่พักปะชุมชนหรือประกอบพิธีกรรม โดยบริเวณใกล้เสาโงบ้านจะเป็นเรือนของผู้นำและผู้อาวุโส บริเวณนอกจากนั้นจึงจะเป็นกลุ่มเรือนของชาวบ้าน เรือนไทลื้อส่วนใหญ่จะมีบริเวณเป็นลานดินทูปแน่น ปรับพื้นเรียบสะอาด เนินปลายสุดหมู่บ้านได้ต้นไม้ใหญ่จะเป็นที่ตั้งของหอเสือบ้าน ส่วนการสร้างวัดจะสร้างหลังจากเรือนของชาวบ้านสร้างเสร็จ ทุกคนจึงจะมาช่วยกันสร้างวัดและบ่อน้ำ ด้านศาสนาและความเชื่อ ชาวไทลื้อนับถือผีบรรพบุรุษ ผีเจ้าเมือง ผีหมู่บ้าน ผีบ้านผีเรือน อีกทั้งยังนับถือผีในธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรกรรม ผีฝาย ผีฟ้า ผีนา นับถือศาสนาพุทธเถรวาทและมีพิธีกรรมทางศาสนา โดยถ่ายทอดความเชื่อพิธีกรรมต่างๆ จากรุ่นสู่รุ่น (Srisawat, 1954; Liangwen, 1994; Panin, 1996; Saicharoent, 2004; Wongwigarn, et al., 2005; Oranratmanee, 2013; Jandang, & Oranratmanee; Oranratmanee, Sookkree, & Srisawat, 2016)

1.2 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานชุมชนไทลื้อพัวนาเมืองอุ

จากการลงพื้นที่ศึกษาโดยจำแนกลักษณะการตั้งถิ่นฐาน ในพื้นที่ 4 อำเภอที่ราบ 5 หมู่บ้าน คือ อำเภอที่ราบอุเหนือ คือ บ้านเชียงเสี้ยว (V01) อำเภอที่ราบอุใต้ คือ บ้านหล้า (V02) อำเภอที่ราบงายเหนือ คือ บ้านงายเหนือ (V03) อำเภอที่ราบบุน คือ บ้านบุนเหนือ (V04) และบ้านกอง (V05) แบ่งลักษณะการตั้งถิ่นฐานตามการสำรวจพบ 3 ลักษณะ ตามภาพที่ 8 คือ

1. หมู่บ้านบนที่ราบ คือ ลักษณะของหมู่บ้านที่ตั้งบนที่ราบ ใกล้แม่น้ำ แต่วางตำแหน่งหมู่บ้านบนพื้นที่สูงกว่าพื้นที่ทำการเกษตรเพียงเล็กน้อย พบ 1 หมู่บ้าน คือ บ้านบุนเหนือ

2. หมู่บ้านบนที่ลาดเชิงเขา คือ ลักษณะของหมู่บ้านที่ตั้งบนที่ลาดเชิงเขาระหว่างแม่น้ำและภูเขา วางผังหมู่บ้านบนพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำและการจ่ายตัวไปบนพื้นที่ลาดชันขึ้นไปตามเชิงเขา พบ 2 หมู่บ้าน ประกอบด้วย บ้านหล้า บ้านงายเหนือ

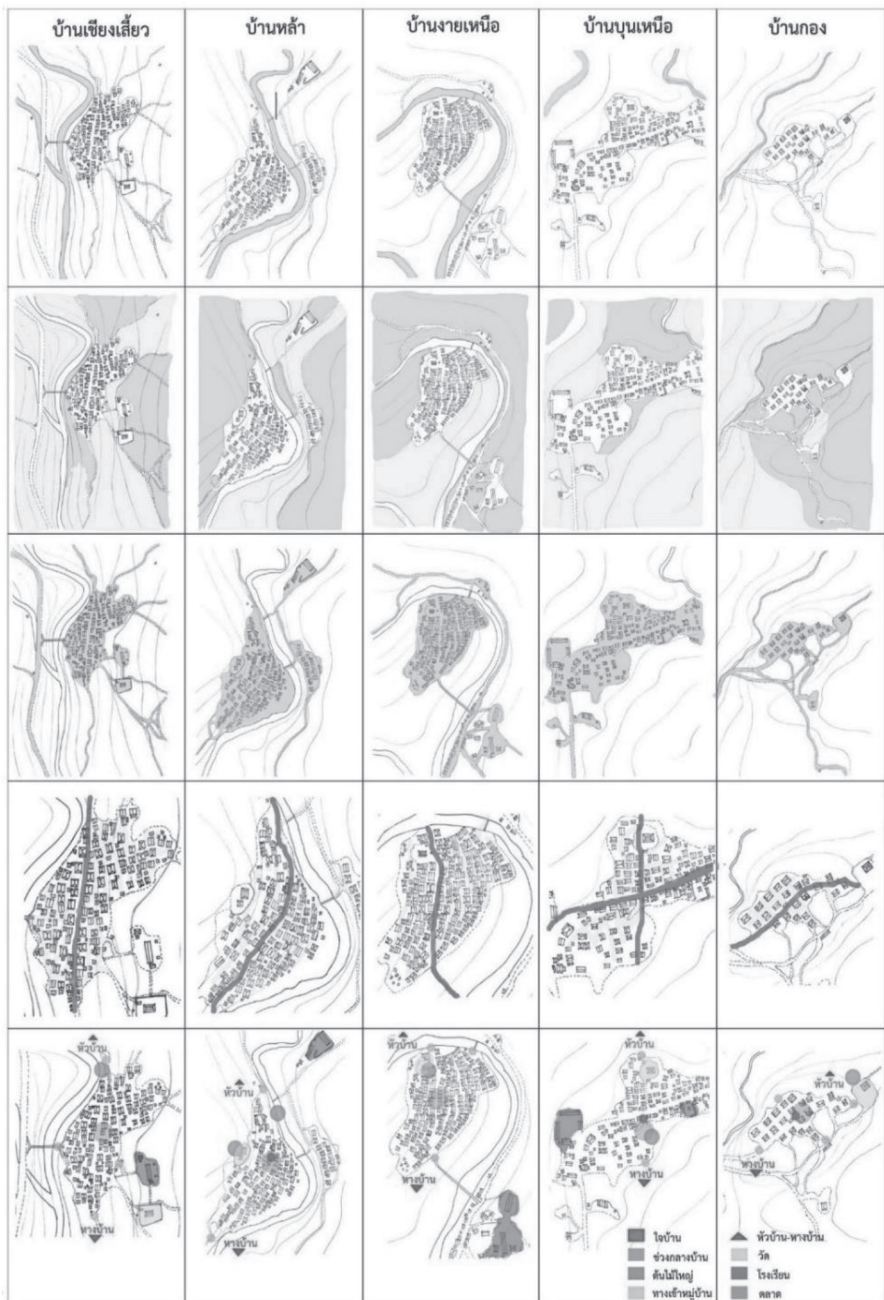
3. หมู่บ้านบนเนินเขา คือ ลักษณะของหมู่บ้านที่ตั้งบนยอดเนินของภูเขาเตี้ยๆ ใกล้แม่น้ำ แต่ไม่ได้ตั้งหมู่บ้านชิดริมฝั่งแม่น้ำเนื่องจากมีความชันค่อนข้างมาก พบ 2 หมู่บ้าน ประกอบด้วย บ้านเชียงเสี้ยว และบ้านกอง

ลักษณะการวางผังหมู่บ้านและทิศทางการกระจายตัวของเรือน แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. การวางผังหมู่บ้านและทางสัญจรในแนวเหนือ-ใต้ คือ ลักษณะการวางผังหมู่บ้านและทางสัญจรหลักไปตามทิศทางการไหลของแม่น้ำและแนวภูเขาที่ทอดยาวในแนวเหนือ-ใต้ พบ 3 หมู่บ้าน คือ บ้านเชียงเสี้ยว บ้านหล้าและบ้านงายเหนือ

2. การวางผังหมู่บ้านและทางสัญจรในแนวตะวันออก-ตะวันตก คือ ลักษณะการวางผังหมู่บ้านและทางสัญจรหลักไปตามทิศทางการไหลของแม่น้ำและแนวภูเขาที่ทอดขวางในแนวตะวันออก-ตะวันตก โดยวางผังหมู่บ้านขนานไปกับความลาดชันของแนวภูเขา พบ 1 หมู่บ้าน คือ บ้านกอง

3. การวางผังหมู่บ้าน ทางสัญจร ทั้งในแนวเหนือ-ใต้และตะวันออก-ตะวันตก คือ ลักษณะการวางผังหมู่บ้านบนที่ราบที่มีการเปลี่ยนแปลงจากระดับชุมชนเป็นระดับเมือง พบ 1 หมู่บ้าน คือ บ้านบุนเหนือ เดิมเป็นหมู่บ้านไทลื้อที่วางผังในแนวเหนือ-ใต้ หลังจากการพัฒนาพื้นที่และสร้างถนนผ่านกลางหมู่บ้านในแนวตะวันออก-ตะวันตก ทำให้แนวโน้มในการกระจายตัวของหมู่บ้านจะอยู่ตามริมถนนสายหลักและเปลี่ยนความสำคัญจากแนวเหนือ-ใต้ กลายเป็นตะวันออก-ตะวันตก

ภาพที่ 8 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานและองค์ประกอบชุมชนไทลื้อในพื้นที่เมืองอู

จากการสำรวจ องค์ประกอบของหมู่บ้านไหล่ พบลักษณะที่คล้ายคลึงและแตกต่างในส่วนของพื้นที่สำคัญ คือ เสาไ้บ้าน โดยแบ่งตามลักษณะขององค์ประกอบหมู่บ้านออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. หมู่บ้านที่ไม่มีไ้บ้าน คือ ลักษณะของหมู่บ้านไ้ล่ดั้งเดิมในพินนาเมืองอูที่ตั้งถิ่นฐานมานานมากกว่า 300 ปี โดยไม่ย้ายถิ่นฐาน ซึ่งไม่ปรากฏหลักฐานของเสาไ้บ้าน แต่จะเป็นก้อนหินกลางหมู่บ้าน พบ 2 หมู่บ้าน คือ บ้านยายเหนือ ที่ไม่มีเสาไ้บ้านมีเพียงหินก้อนใหญ่ และบ้านเชียงเสี้ยวที่ไม่มีเสาไ้บ้าน โดยพื้นที่ช่วงกลางหมู่บ้านมีการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่เป็นร้านค้าของคนในชุมชน จึงมีการย้ายหินไ้บ้านและปัจจุบันหินไ้บ้านถูกขนย้ายและสูญหายไป

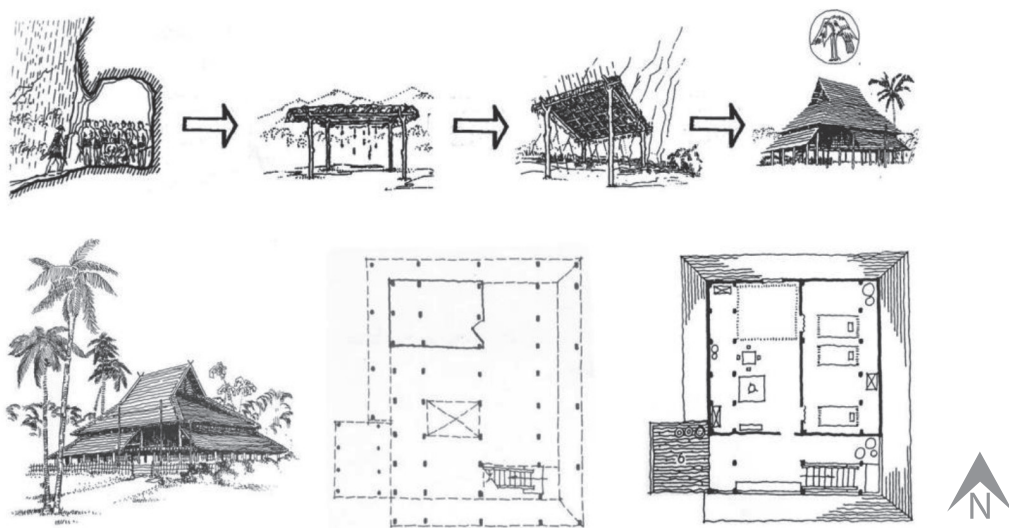
2. หมู่บ้านที่มีไ้บ้าน (เสาหลักแก่น) คือ ลักษณะของหมู่บ้านไ้ล่ที่ปรากฏเป็นเสาไ้บ้าน เป็นเสาหลักเล็กๆ ที่สร้างไว้กลางช่วงบ้าน เพื่อเป็นพื้นที่รวมตัวของคนในชุมชน พบ 3 หมู่บ้าน ประกอบด้วย บ้านหล้า บ้านขุนเหนือและบ้านกอง

ด้วยลักษณะที่ตั้งของพินนาเมืองอูที่มีภูเขาชันขวางออกจากลิสสองพินนา มีที่ราบเกษตรกรรม นิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำ ก่อร่างชุมชนพร้อมกับสร้างสรรค์ที่ว่างในภูมิศาสตร์ให้กลายเป็นลักษณะเฉพาะถิ่น โดยอาศัยภูมิปัญญาและองค์ความรู้เนื่องในวัฒนธรรมไ้ล่ในการปรับเปลี่ยน การจัดการที่ราบในหุบเขาให้กลายเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมไ้ล่ จึงทำให้พินนาเมืองอูเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายของการวางผังชุมชนและรูปแบบเรือนพินถิ่นไ้ล่ สิ่งเหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงภาพความเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มการดำรงอยู่ของชุมชนและสถาปัตยกรรม การปรับเปลี่ยนและการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ผ่านระบบคิดที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ก่อนที่องค์ความรู้เหล่านี้ จะหล่อหลอมสู่ดินแดนอื่นๆ ผ่านการอพยพเคลื่อนย้ายของผู้คนในช่วงเวลาต่อมา และค่อยๆ วิวัฒนาการตนเองอย่างต่อเนื่องในทุกครั้งที่ไ้ล่อย่างgrayเข้าสู่ดินแดนใหม่ๆ

2. เรือน

2.1 ลักษณะพื้นฐานของเรือนไ้ล่

สภาพแวดล้อมและสภาพภูมิอากาศส่งผลต่อลักษณะกายภาพของเรือนไ้ล่อย่างชัดเจน เนื่องจากลิสสองพินนามีฝนตกตลอดปี การมีหลังคาและชายคายาวคลุมต่ำเพื่อกันฝนจึงเป็นสิ่งจำเป็น หากมองเรือนไ้ล่จากภายนอกจะพบว่าลักษณะเด่นของตัวเรือน คือ ปริมาตรหลังคาขนาดใหญ่ มีความลาดเอียงของหลังคามากและมีชายคายาวในองศาความลาดเอียงเดียวกันโดยรอบเรือน เสมือนมีหลังคา 2 ตอน ทำให้ไม่เห็นส่วนผนังเรือนจากการมองรูปทรงภายนอก ดังภาพที่ 9

ภาพที่ 9 พัฒนาการเรือนไทลื้อและรูปแบบเรือนไทลื้อสิบสองพันนา (Liangwen,1992)

องค์ประกอบเรือนโดยทั่วไปเป็นเรือนไม้ใต้ถุนสูง ใต้ถุนใช้ในการพักผ่อน เลี้ยงสัตว์ เก็บของและทอดผ้า ทางขึ้นเรือนมีบันไดเดียวทางด้านหน้าซึ่งอยู่ใต้หลังคาคลุม บันไดบ้านมีทั้งแบบอยู่ใต้หลังคาใหญ่และอยู่ใต้ชายคาที่ยื่นเป็นกันสาดมาคลุมบันได พื้นที่ต่อบ้านบันไดเป็น ชานร่ม ชาวไทลื้อเรียก ค่อม บริเวณนี้มักเป็นม้านั่งยาวไปตามแนวชาน ใช้พักผ่อนและรับแขก พื้นที่บริเวณด้านนอกต่อบ้านค่อมจะมีชานแดด ลดระดับสำหรับซักล้าง เรียกว่า จานกอน เป็นส่วนที่ไม่มีหลังคาคลุมซึ่งมีความชื้นจากฝนและน้ำซักล้าง ทำให้ผุพัง จึงใช้ฟากไม้ไผ่ปูพื้นเพราะเปลี่ยนได้ง่าย พื้นที่ถัดจากค่อม จะเป็นพื้นที่ภายในเรือน ซึ่งเป็นห้องต่อเนื่องกัน คือ โถงกลางเรือน (หน้าป่อง) ใช้พักผ่อน เป็นครัวไฟ และเก็บข้าวเปลือก แม่เตาไฟของไทลื้อนิยมตั้งเป็นกระบะไม้ดาดดินเหนียวและตั้งเตาไฟ พื้นที่เหนือเตาไฟจะแขวนตะแกรงไม้ไผ่วางเครื่องใช้ อาหารแห้ง เช่น ปลา เนื้อ ซึ่งช่วยรมควันอาหารอีกรูปแบบหนึ่ง สำหรับส่วนที่ปิดมิดชิดในเรือนไทลื้อ คือ ห้องนอน (โสม) เป็นฝาไม้กั้นสูงประมาณ 2 เมตร ไม่มีฝ้าเพดาน และในส่วนนอนยังมีการแบ่งพื้นที่เฉพาะของแต่ละคน ซึ่งกั้นผ้ามาวน ส่วนพูกู้กับพื้นและกางมุ้ง สิ่งที่ขาดไม่ได้ในเรือน คือ หิ้งผีหรือหิ้งบรรพบุรุษ ซึ่งอยู่ติดกับฝาบ้านในโถงโถง สำหรับยั้งข้าว ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของเรือนไทลื้อ พบเห็นได้ในหลายลักษณะทั้งการเก็บข้าวเปลือกไว้บนเรือนที่อยู่อาศัยและการเก็บไว้ในยุ้งข้าว (เยข้าว) ใต้ถุนเรือน โดยการยื่นชายคาออกไปคลุมส่วนเก็บข้าวเปลือก (Srisawat, 1954; Liangwen, 1994; Panin, 1996; Saicharoent, 2004; Wongwigkarn, et al., 2005; Oranratmanee, 2013; Jandang, & Oranratmanee; Oranratmanee, Sookkree, & Srisawat, 2016)

2.2 รูปแบบเรือนไทลื้อในพื้นที่การศึกษา

จากการลงพื้นที่ศึกษาโดยจำแนกรูปแบบเรือนดั้งเดิมและเรือนต่อขยายรูปแบบพัฒนาเมืองอุ ในพื้นที่ 4 แอ่งที่ราบ 5 หมู่บ้าน คือ แอ่งที่ราบอุเหนือ 1 หมู่บ้าน คือ บ้านเชียงเสี้ยว (V01) แอ่งที่ราบอุใต้ 1 หมู่บ้าน คือ บ้านหล้า (V02) แอ่งที่ราบงายเหนือ 1 หมู่บ้าน คือ บ้านงายเหนือ (V03) แอ่งที่ราบบุนเหนือ 2 หมู่บ้าน คือ บ้านบุนเหนือ (V04) และบ้านกอง (V05) หมู่บ้านละ 6 หลัง เป็นจำนวนทั้งสิ้น 30 หลังคาเรือน พบเรือนใน 3 ลักษณะตามการแบ่งในโลกทัศน์ชาวลื้อ คือ เรือนห้ายอบ (R1) เรือนเต่าขาว (R2) และเรือนลาว (R3) ดังภาพที่ 10 โดยมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. เรือนห้ายอบ (R1) คือ ลักษณะเรือนที่เกิดจากโครงสร้างเรือนโกม เป็นลักษณะหนึ่งของรูปแบบเรือนไทลื้อดั้งเดิม ซึ่งส่วนของห้ายอบเกิดจากโครงสร้างคานที่ยื่นจากโกม โดยคาน (กานห้ำ) แผ่ยื่นออกรอบทิศทางโดยรอบเรือน และมีเสาขึ้นมารับคานยื่น (กานห้ำ) จึงเรียกว่า เรือนห้ายอบ มีพบจำนวน 12 หลัง ประกอบด้วย V01H03A V01H06A จำนวน 2 หลัง จากบ้านเชียงเสี้ยว V02H01A V02H03A V02H04A จำนวน 3 หลัง จากบ้านหล้า V03H02A V03H03A V03H04A V03H05A V03H06A จำนวน 5 หลัง จากบ้านงายเหนือ V06H02A V06H05A จำนวน 2 หลัง จากบ้านกอง

2. เรือนเต่าขาว (R2) คือ เป็นเรือนไทลื้อที่เกิดจากโครงสร้างเรือนโย เป็นลักษณะของโครงสร้างจันทันและคานที่ยื่นออกเสาดอกมาปกคลุมเรือน มีพบจำนวน 9 หลัง ประกอบด้วย V01H04A จำนวน 1 หลัง จากบ้านเชียงเสี้ยว V02H02A จำนวน 1 หลัง จากบ้านหล้า V03H01A จำนวน 1 หลัง จากบ้านงายเหนือ V04H02A V04H03A V04H05A V04H06A จำนวน 4 หลัง จากบ้านบุนเหนือ V06H03A V06H04A จำนวน 2 หลัง จากบ้านกอง

3. เรือนลาว (R3) เป็นเรือนที่ไทลื้อรับเอารูปแบบเรือนลาวลุ่มหรือลาวกลุ่มหลวงพระบางและอิทธิพลจากวัฒนธรรมจากภายนอก โดยโครงสร้างหลังคาเป็นเรือนโย หลังคาจะมีองศาชันน้อยกว่าโครงสร้างหลังคาแบบไทลื้อ และเปลี่ยนโครงสร้างรับพื้นเป็นแบบเรือนลาว ไทลื้อเมื่อเปลี่ยนเรือนเป็นโครงสร้างเรือนแบบลาว แต่พื้นที่ภายใน การแบ่งที่ว่างและชื่อเรียกพื้นที่ยังเป็นแบบไทลื้อ มีพบจำนวน 9 หลัง ประกอบด้วย V01H01A V01H02A V01H05A จำนวน 3 หลัง จากบ้านเชียงเสี้ยว V02H05A V02H06A จำนวน 2 หลัง จากบ้านหล้า V04H01A V04H04A จำนวน 2 หลัง จากบ้านบุนเหนือ V06H01A V06H06A จำนวน 2 หลัง จากบ้านกอง

เรือนไทลื้อในกรณีศึกษาพัฒนาเมืองอุ แบ่งตามการสำรวจพบเรือนใน 3 ลักษณะหลัก คือ

1. เรือนเดี่ยวจั่วเดี่ยว (T1) คือ เรือนยกพื้นหนึ่งหลัง มีหลังคาจั่วเดี่ยวคลุมทั้งหลัง โครงสร้างพื้นและหลังคาร่วมกัน มีพื้นที่ทั้งหมดอยู่ในชายคาเดียวกัน ยกเว้นชานแดด มีพบจำนวน 18 หลัง ประกอบด้วย V01H03A V01H04A V01H06A จำนวน 3 หลัง จากบ้านเชียงเสี้ยว V02H01A V02H04A จำนวน 2 หลัง จากบ้านหล้า V03H01A V02H02A V03H03A V03H04A V03H05A V03H06A จำนวน 6 หลัง จากบ้านงายเหนือ V04H02A V04H05A V04H06A จำนวน 3 หลัง จากบ้านบุนเหนือ V06H02A V06H03A V06H04A V06H05A จำนวน 4 หลัง จากบ้านกอง

2. เรือนเดี่ยวสองจั่ว (T2) คือ เรือนยกพื้นหนึ่งหลัง มีหลังคาสองจั่วคลุมโครงสร้างพื้น โดยเชื่อมหลังคาแยกออกจากส่วนของหลังคาหลัก หลังคาส่วนที่แยกไปจะมีระดับที่ต่ำกว่าหลังคาหลักเล็กน้อยและเป็นที่อยู่ของเตาไฟ มีพบจำนวน 2 หลัง ประกอบด้วย V02H03A จำนวน 1 หลัง จากบ้านหล้า V04H04A จำนวน 1 หลัง จากบ้านบุนเหนื่อ

3. เรือนสองหลังร่วมพื้น (T3) คือ เรือนยกพื้นขนาดสองหลัง ใช้โครงสร้างพื้นร่วมกัน แต่แยกโครงสร้างหลังคาเพิ่มเป็นอีกหนึ่งหลังแยกกัน เรือนหลักเป็นส่วนเรือนนอน ส่วนเรือนรองเป็นเรือนครัว มีพบจำนวน 10 หลัง ประกอบด้วย V01H01A V01H02A V01H05A จำนวน 3 หลัง จากบ้านเชียงเสี้ยว V02H02A V02H05A V02H06A จำนวน 3 หลัง จากบ้านหล้า V04H01A V04H03A จำนวน 2 หลัง จากบ้านบุนเหนื่อ V06H01A V05H06A จำนวน 2 หลัง จากบ้านกอง

เมื่อพิจารณาจากรูปทรงทางกายภาพของเรือน จะพบว่าเรือนไทลื้อกำหนดรูปทรงเรือนจากตัวเรือนหลัก ลักษณะเฉพาะของเรือนไทลื้อพื้นนาเมืองอุจะจะเป็นเรือนเดี่ยวเป็นส่วนมาก วางแนวสันหลังคาในแนวเหนือใต้และตามความลาดชันของพื้นที่ สำหรับเรือนเดี่ยวแยกสองจั่วจะแยกจากหลังคาเรือนหลักไปคลุมส่วนครัวมีบางส่วนใช้โครงสร้างร่วมกันจากจุดอ้างอิงเรือนหลัก โดยส่วนใหญ่จั่วที่แยกไปจะวางในแนวทิศตะวันออก-ตก และแยกจั่วเรือนไปทางทิศตะวันตก หากเป็นเรือนที่มีหลังคาร่วมพื้น เรือนหลักจะอยู่ในทิศตะวันออกและวางแนวสันหลังในแนวเหนือใต้ ส่วนเรือนรองจะวางในแนวขนานทิศเหนือใต้เชื่อมต่อไปทางทิศตะวันตกของเรือนหลัก และการวางเรือนรองขวางกับตัวเรือนหลักเป็นหลังคาแยกวางสันหลังคาในแนวตะวันออก-ตกโดยเชื่อมต่อไปทางทิศใต้

แอ่งที่ราบอุเหนื่อ บ้านเชียงเลี้ยว

V01H01A (R3) (T3)

V01H02A (R3) (T3)

V01H03A (R1) (T1)

V01H04A (R2) (T3)

แอ่งที่ราบอุใต้ บ้านหล้า

V02H01A (R1) (T1)

V01H05A (R3) (T3)

V01H06A (R1) (T1)

V02H02A (R2) (T3)

V02H03A (R1) (T2)

V02H04A (R1) (T1)

แอ่งที่ราบงายเหนื่อ บ้านงายเหนื่อ

V03H01A (R2) (T1)

V03H02A (R1) (T1)

V03H03A (R1) (T1)

V03H04A (R1) (T1)

V03H05A (R1) (T1)

V03H06A (R1) (T1)

ภาพที่ 10 รูปแบบเรือนไทลื้อพื้นนาเมืองอุ

แอ่งที่ราบบุนเหนือ บ้านบุนเหนือ

V04H01A (R3) (T3)

V04H02A (R2) (T1)

V04H03A (R2) (T3)

V04H04A (R3) (T2)

V04H05A (R2) (T1)

V04H06A (R2) (T1)

แอ่งที่ราบบุนเหนือ บ้านกอง

V05H01A (R3) (T3)

V05H02A (R1) (T1)

V05H03A (R2) (T1)

V05H04A (R2) (T1)

V05H05A (R1) (T1)

V05H06A (R3) (T3)

ภาพที่ 10 (ต่อ) รูปแบบเรือนไทลื้อพันทนาเมืองอุ

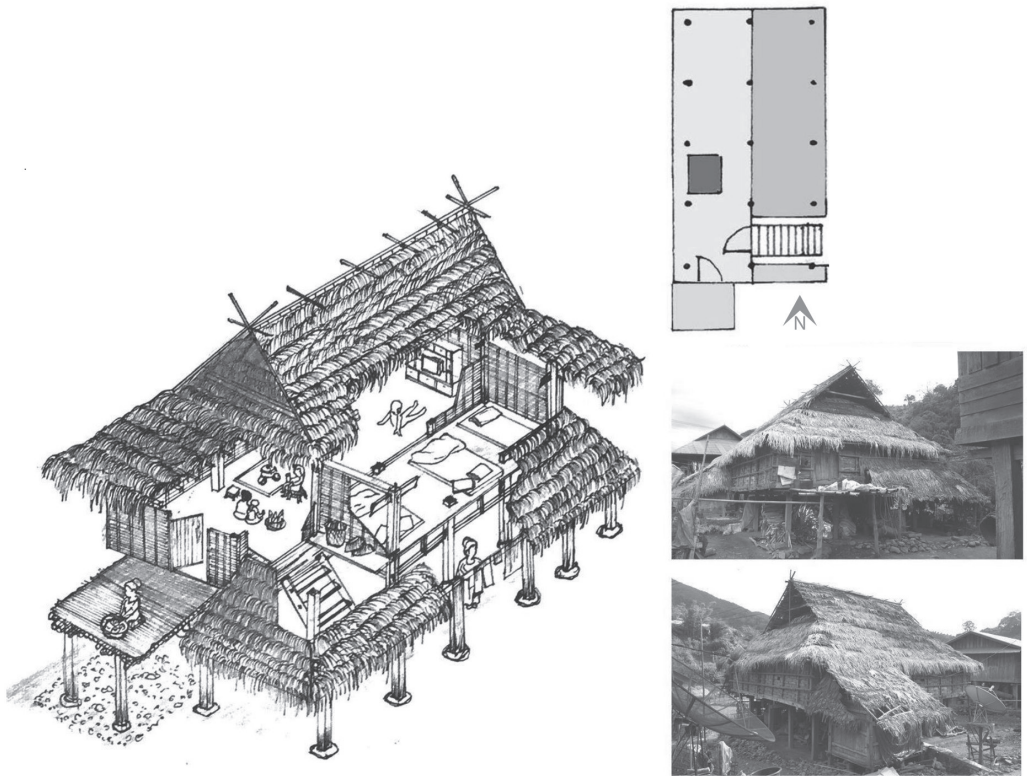
เรือนพื้นถิ่นไทลื้อพืนาเมืองอุ้งทั้งสามรูปแบบ พบลักษณะร่วมที่คล้ายกันคือ เดิมเป็นเรือนเดี่ยวจั่วเดี่ยว พื้นที่ทั้งหมดถูกปกคลุมด้วยหลังคาเดี่ยวและเมื่อภายหลังต้องการเพิ่มพื้นที่ก็การต่อหลังคาออกไปแยกเป็นสองจั่ว หรือเจ้าเรือนอาจกำหนดพื้นที่ตั้งแต่แรกสร้างและสร้างเป็นเรือนเดี่ยวสองจั่ว และต่อมาเมื่อมีการปรับเปลี่ยนวัสดุโครงหลังคาบ้านในภายหลังก็ลดขนาดโครงสร้างหลังคาลง ปรับเป็นเรือนสองหลังร่วมพื้นหรือการสร้างเรือนไทลื้อแบบลาว ตั้งแต่แรกเริ่มเป็นหลังคางานน้อยทำให้ต้องแยกเป็นเรือนสองหลังคาร่วมพื้น เรือนหลักและเรือนรองจะแยกพื้นที่ออกจากกันมักใช้เสาเป็นตัวแบ่ง ลักษณะหลังคาเมื่อพิจารณาจากภายนอกสามารถคาดเดาการใช้งานและองค์ประกอบที่ว่างภายในจากรูปทรงหลังคาเรือน

2.3 พื้นที่กับวิถีชีวิต

ในการศึกษาสำรวจเรือนพื้นถิ่นไทลื้อในพืนาเมืองอุ้ง เพื่อหาลักษณะเฉพาะของเรือนไทลื้อพืนาเมืองอุ้ง ผู้วิจัยได้คัดเลือกเรือนตัวอย่างมาสองหลัง คือ รหัส V03H02A จากบ้านงายเหนือ และ V05H02A จากบ้านกอง เพื่อเป็นตัวแทนอธิบายความสัมพันธ์ โดยแสดงบรรยากาศของวิถีชีวิตในเรือน เรือนตัวอย่างนี้เป็นเรือนเดี่ยวจั่วเดี่ยวอันเป็นรูปแบบเฉพาะของพืนาเมืองอุ้ง เป็นยกพื้นสูง ใต้ถุนโล่ง และมีส่วนที่แตกต่างกันในการปิดล้อมและการแบ่งพื้นที่นอก-ใน แต่ในขณะเดียวกันลักษณะของรูปทรงทางกายภาพและการวางผังอาคารมีความคล้ายคลึงกัน

รูปแบบลักษณะเรือนพื้นถิ่นดั้งเดิมของไทลื้อบ้านงายเหนือ เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมเรือนไทลื้อในรูปแบบเฉพาะของพืนาเมืองอุ้ง ที่เป็นลักษณะเรือนเครื่องผูก แบบเรือนเดี่ยวหลังคาคลุมต่ำ มุงด้วยใบค้อซึ่งเป็นวัสดุแบบเดิม เรือนปิดล้อมด้วยฝาทุกด้าน และโครงสร้างเรือนมีทั้งแบบโกมและโย เป็นเรือนชนิดเรือนเต้าข้าวและเรือนห่าฮอบ ซึ่งเป็นลักษณะแท้ของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อพืนาเมืองอุ้งจากครั้งโบราณ

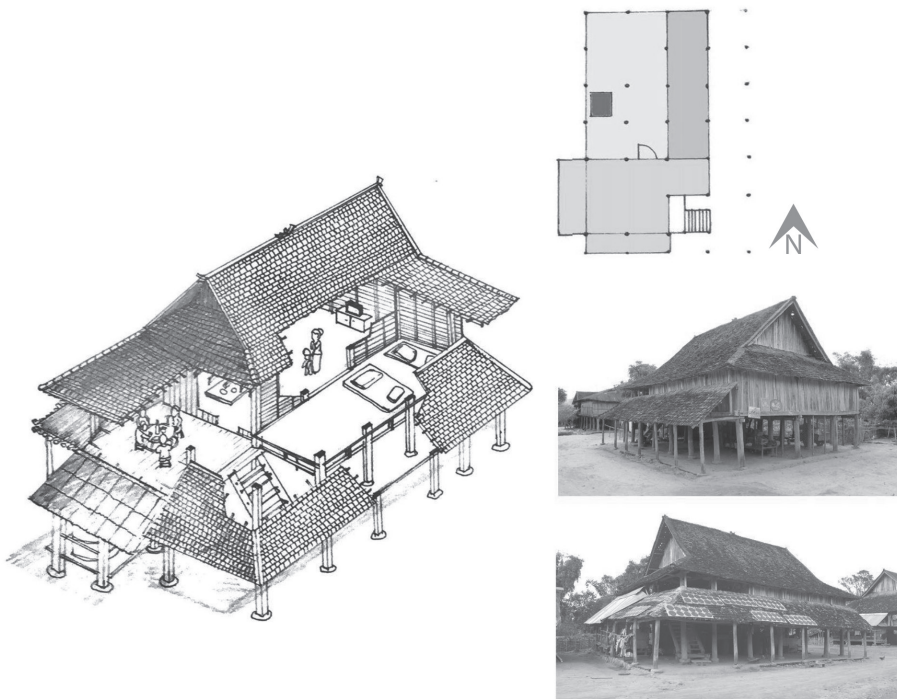
พื้นที่ใช้สอยภายในของเรือนไทลื้อบ้านงายเหนือดังตัวอย่างในภาพที่ 11 พบว่า พื้นที่ค่อมหายไปเมื่อเทียบกับเรือนไทลื้อถิ่นอื่น เพราะเป็นเรือนที่มีฝาดผนังปิดล้อมมาจนถึงหน้าบันไดและใช้พื้นที่ภายในทั้งหมดเป็นโถง จึงปรากฏเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่รวมเข้าไปในโถงกลางบ้านและครัว เมื่อเรือนไม่ได้กั้นผนังแยกค่อมออกมาจากตัวเรือนใหญ่และไม่กั้นฝาเรือนแยกระหว่างบริเวณช่วงเสาหน้าบันไดกับช่วงเสาเต้าไฟออกจากกัน จึงมีพื้นที่ค่อมเล็กๆ ข้างบันไดไว้สำหรับวางเครื่องมือและผลผลิตการเกษตร ซึ่งเป็นลักษณะดั้งเดิมของพืนาเมืองอุ้ง โดยลักษณะดังกล่าวปรากฏชัดเจนในรูปแบบเรือนของแอ่งที่ราบอุ้งเหนือ อุใต้ และงายเหนือ ที่มีความเป็นไทลื้อเมืองอุ้งค่อนข้างสมบูรณ์ เป็นพื้นที่ทางไกลและรับอิทธิพลจากภายนอกน้อย แตกต่างจากเรือนในรูปแบบเรือนของสิบสองพืนาและเรือนไทลื้อถิ่นอื่น ส่งผลต่อการใช้งานพื้นที่ทำให้มีการเน้นการใช้พื้นที่ใต้ถุนเรือนในการรับแขก และพื้นที่บนเรือนตั้งแต่บริเวณหน้าบันไดและเต้าไฟ

ภาพที่ 11 รูปแบบเรือนไทลื้อพืนาเมืองอุ เรือนแม่ฮ่มพร V03H02A บ้านงายเหนือ

รูปแบบลักษณะเรือนพื้นถิ่นไทลื้อพืนาเมืองอุที่รับอิทธิพลพืนาอื่นเนื่องจากเป็นพืนาเมืองอุตอนใต้ เช่น บ้านกอง บ้านบุนเหนือ ที่รับอิทธิพลลื้อพืนาเมืองล้าและลาวหลวงพระบาง ซึ่งการก่อรูปของเรือนยังเป็นเรือนเดี่ยวแบบพืนาเมืองอุ และมีวัสดุพื้นถิ่นเป็นการมุงกระเบื้องดินขอและยังคงสร้างเรือนแบบไม้เถียงไม้ถางตามรูปแบบโครงสร้างพืนาเรือนไทลื้อดั้งเดิม และเด่นชัดด้วยลักษณะโครงสร้างหลักแบบเรือนโกมเรือน เรือนโย และแบ่งรูปแบบเรือนออกเป็นเรือนเต้าขาว เรือนห้าฮอบ เรือนลาว ตามแบบแผนของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อเมืองอุ แต่มีความแตกต่างกันในเรื่องของการปิดล้อมบริเวณพืนาที่ใช้สอย

พืนาที่ใช้สอยภายในของเรือนไทลื้อบ้านกองดังตัวอย่างในภาพที่ 12 คือ ปรากฏพืนาที่ค่อมแยกออกมาเป็นบริเวณที่ชัดเจน การรับแขกเน้นพืนาที่เรือนด้านบนมากกว่าพืนาที่ได้ถุนเรือน โดยกั้นฝาบ้านแยกระหว่างช่วงเสาของพืนาที่ค่อมและพืนาที่หน้าปอง ที่มีเตาไฟอยู่ภายใน เกิดเป็นท้าวบริเวณหน้าบ้านได้เพื่อรองรับกิจกรรมการสนทนาของคนในและคนนอก

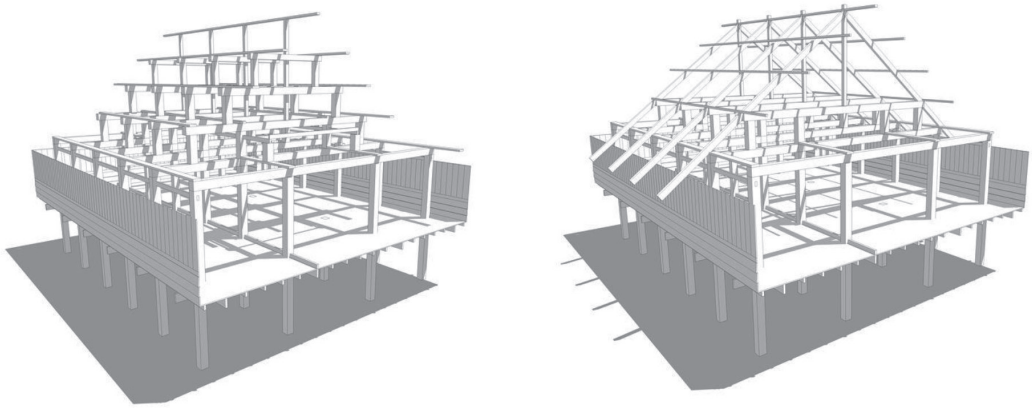
ภาพที่ 12 รูปแบบเรือนไทลื้อพัวนาเมืองอุ เรือนพัวบุญฮอม V05H02A บ้านกอง

2.4 โครงสร้างเรือน

ลักษณะโครงสร้างไทลื้อพัวนาเมืองอุแสดงในภาพที่ 13 เป็นภูมิปัญญาเชิงช่างในการก่อสร้างเรือน โดยความพิเศษของโครงสร้างเรือนไทลื้อ เป็นลักษณะแบบสอดเสียบ ไม่ใช่ตะปู แต่จะยึดกันด้วยลิ่มสลักและระบบของแรงเสียดทานทำให้โครงสร้างเรือนไทลื้อมีความยืดหยุ่นเียวตัวเมื่อเกิดความผันผวนในสถานการณ์ต่างๆ จากภัยธรรมชาติ อาทิเช่น แผ่นดินไหว น้ำหลาก และลมพายุ ไทลื้อใช้วิธีการแปรรูปไม้การเจาะช่องสอดเสียบต่างๆ และคิระบบถอดประกอบโครงสร้างไม้เป็นส่วนๆ บนพื้นดิน ก่อนที่จะนำเข้าไปประกอบเป็นเรือน โครงสร้างพิเศษของเรือนไทลื้อดังกล่าวประกอบไปด้วยโครงสร้างในระบบพื้นเรือน เช่น เสา ไม้ถ่าง ไม้เถียง แข้ง เป็นระบบเสาตงคานที่รับพื้นเรือน ซึ่งไม้ถ่างเป็นระบบเสาตงคานสอดเสียบ ส่วนเสาไหมที่เรียกว่าไม้เถียงเป็นเสาตักมารับตงคานกระจายทั่วทั้งพื้นเรือน ซึ่งนับว่าเป็นภูมิปัญญาที่คิระบบเสาตงคานชั้นเยี่ยม โดยการคิโครงสร้างข้อต่อพื้นขนาดย่อยเพื่อช่วยประหยัดโครงสร้างหลัก มีประสิทธิภาพสูงในการรับน้ำหนักของเรือนและมีระบบการถ่ายแรงที่ดี เป็นองค์ความรู้เฉพาะที่หาพบได้เพียงกลุ่มวัฒนธรรมไทลื้ออันมีพัฒนาการและถ่ายทอดภูมิปัญญาเชิงช่างในรูปแบบสถาปัตยกรรมไทลื้อมาอย่างยาวนาน

เครื่องบนของเรือนไทลื้อเป็นลักษณะของการสอดเสียบสลักเช่นเดียวกับโครงสร้างพื้นเรือน โดยแบ่งเป็นเรือน 2 รูปแบบตามโลกทัศน์ไทลื้อ คือ 1) เรือนโกม ที่เป็นระบบเสาตงคานถ่ายแรงคล้ายคลึงโครงสร้างม้าต่างใหม่ในล้านนา มีแกนห้าคือคานยันรับเสานอกและชายคาเรือนรอบด้าน ยึดด้วยระบบสอดเสียบและลิ่มสลัก เพื่อให้น้ำหนักของโครงสร้างทั้งหมดตกลงสู่หินดินเสาและวางอยู่บนพื้นดิน หนักแต่ยืดหยุ่นเมื่อเกิด

แผ่นดินไหว และ 2) เรือนโย ที่เป็นโครงสร้างแบบง่ายและใช้ไม้เนื้ออ่อนกว่าเรือนโกม เป็นดั่งโยตั้งไปรับอกไก่ หลังคา โครงสร้างเรือนไทลื้อเมืองอุประกอบไปด้วย เสาตั้ง ทั้งตั้ง โย ไม้กอน ไม้แพว กานห้า โดยเสาตั้งคือ ตั้งกลางและเล็กที่รับจั่วหลังคา ทั้งตั้งคืออกไก่ โยและแปบนคือเครื่องคานสอดเสียบกับเสาตั้ง ไม้กอนคือ จันทัน และไม้แพวคือแป โครงสร้างเรือนไทลื้อเมืองอุเป็นภูมิปัญญาในการประดิษฐ์โครงสร้างถอดประกอบ ที่ชาญฉลาดและเป็นภูมิปัญญาที่สำคัญต่อการพัฒนาสถาปัตยกรรมไทลื้อ

ภาพที่ 13 โครงสร้างโกม (ภาพซ้าย) และโครงสร้างโย (ภาพขวา)

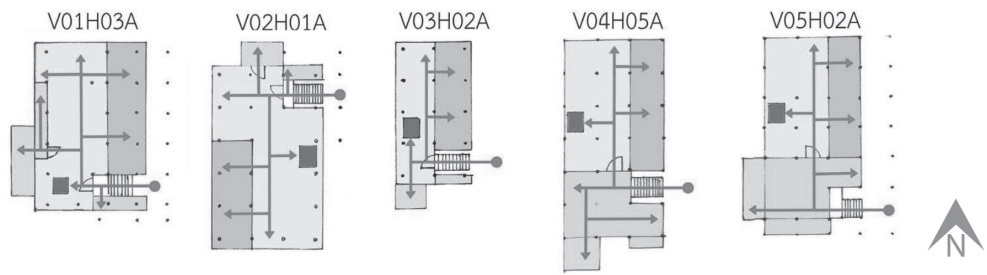
2.5 ผังและองค์ประกอบพื้นที่ใช้สอย

การวิเคราะห์ผังเรือนไทลื้อและองค์ประกอบการนำเรือนตัวอย่างทั้ง 30 หลังมามาวิเคราะห์ร่วมกัน และคัดเลือกความคล้ายคลึงของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อหมู่บ้านละ 3 หลัง รวมทั้งสิ้น 15 หลัง ดังภาพที่ 14 และ 15 ซึ่งแสดงให้เห็นแบบแผนของผังที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตภายในเรือนและการทำงานของเรือนโดยเริ่มจากพื้นที่ใต้ถุนเรือน (ล่างเฮิน) สู່เรือนผ่านบันไดที่วางในแนวตะวันออก-ตะวันตก จากบันไดจะพบกับค่อม ซึ่งพินนาเมืองอุตอนเหนือ คือ แอ่งที่ราบอุเหนือ อุใต้และงายเหนือ ค่อมจะอยู่ข้างบันไดเป็นพื้นที่ขนาดเล็ก เมื่อผ่านบันไดจะเจอประตูและเป็นโถงกลางเรือน (หน้าว่างและหน้าปอง) พื้นที่ครัวจะอยู่ถัดเข้าไปกลางเรือน ทิศตะวันตกมีเตาไฟ ไม่มีผนังกัน และพื้นที่ห้องนอน (ในโสม) จะถูกกั้นฝาเป็นห้องยาวอยู่ทิศตะวันออก ส่วนพินนาเมืองอุตอนใต้ คือ แอ่งที่ราบบุนเหนือ ค่อมจะอยู่หน้าบันไดและลักษณะพื้นที่เป็นโถงโถงกว้าง เชื่อมกับชานแดด (จาน) โดยกั้นฝาแบ่งค่อมและครัวออกจากกัน เมื่อเข้าประตูตรงโถงเชื่อมระหว่างค่อมจะเป็นโถงกลางเรือน (หน้าปองและหน้าว่าง) ครัวอยู่ด้านทิศตะวันตก และห้องนอน (ในโสม) เป็นฝากั้นเป็นห้องอยู่ทิศตะวันออก เรือนไทลื้อเมืองอุไม่สร้างห้องน้ำอยู่บนเรือน ระนาบพื้นของเรือนมีพื้นหลักสองระนาบ คือ ระนาบพื้นดินชั้นใต้ถุน และระนาบพื้นของเรือนชั้นบน โดยชั้นบนมีการลดระดับเล็กน้อยจากพื้นเรือนลงสู่ชานแดด และพื้นภายในส่วนนอนและส่วนโถงกลางเรือนจะแบ่งด้วยโครงสร้างคานพื้นตงปิงแบ่งพื้นที่ออกจากกัน

ภาพที่ 14 ผังพื้นเรือนพื้นถิ่นไทลื้อบ้านนาเมืองอุ องค์กรประกอบและพื้นที่ใช้สอย จำนวน 15 หลัง จาก 5 หมู่บ้าน

ลำดับการเข้าถึงที่ว่าง

ภาพที่ 15 ลำดับการเข้าถึงพื้นที่ของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อพินนาเมืองอุ จาก 5 หมู่บ้าน

การอภิปรายและสรุปผล

การศึกษาเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมและเรือนพื้นถิ่นที่มีความสอดคล้องกันเป็นองค์รวม ทั้งด้านระบบสังคม ความคิด วิถีชีวิต ความเชื่อ การเลือกพื้นที่ว่างในการตั้งถิ่นฐาน สร้างบ้านปลูกเรือน การใช้งานและพื้นที่ใช้สอย เมื่อลงพื้นที่สำรวจและศึกษาสภาพแวดล้อมของแอ่งที่ราบทั้งสี่แห่งในพินนาเมืองอุและลักษณะการตั้งถิ่นฐาน ได้ค้นพบว่าหมู่บ้านไทลื้อพินนาเมืองอุมีลักษณะการตั้งถิ่นฐานใน 3 ลักษณะ คือ 1) หมู่บ้านบนที่ราบ 2) หมู่บ้านบนที่ลาดเชิงเขา 3) หมู่บ้านบนเนินเขา มีลักษณะสอดคล้องตามวรรณกรรม (Liangwen, 1994) สำหรับการวางผังชุมชน การกำหนดเส้นทางสัญจรหลัก รูปแบบทิศทาง การสร้างเรือนและกระจายตัวของเรือนไทลื้อ พบ 3 ลักษณะ ประกอบด้วย 1) การวางผังหมู่บ้านและทางสัญจรในแนวเหนือ-ใต้ 2) การวางผังหมู่บ้านและทางสัญจรในแนวตะวันออก-ตะวันตก มีลักษณะการวางตามวรรณกรรมเช่นกัน แต่มีอีกรูปแบบการวางที่ต่างออกไป คือ 3) การวางผังหมู่บ้าน ทางสัญจร ทั้งในแนวเหนือ-ใต้และตะวันออก-ตะวันตก เนื่องจากการเปลี่ยนทิศของเส้นทางสัญจรหลักและเริ่มขยายชุมชนเป็นระดับเมือง สิ่งดังกล่าวล้วนสะท้อนมาจากวิถีคิดและโลกทัศน์ไทลื้อ ตั้งแต่ปัจจัยการเลือกตำแหน่งที่ตั้งชุมชน ใกล้แม่น้ำ การวางผังหมู่บ้านตามสภาพพื้นที่ โดยทอดตัวไปในแนวเดียวกับแม่น้ำ ภูเขา การปรับธรรมชาติแวดล้อมให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชุมชน สำหรับการศึกษาสำรวจองค์ประกอบของหมู่บ้านไทลื้อ พบลักษณะเฉพาะของหมู่บ้านไทลื้อพินนาเมืองอุ คือ มีที่ว่างและองค์ประกอบที่คล้ายคลึงกันแต่แตกต่างกันในพื้นที่เสาไ้บ้าน โดยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) หมู่บ้านที่ไม่มีเสาไ้บ้าน และ 2) หมู่บ้านที่มีเสาไ้บ้าน ซึ่งองค์ประกอบของหมู่บ้านไทลื้ออื่น ๆ เป็นส่วนสำคัญที่ถ่ายทอดมาจากโลกทัศน์วิถีคิดแบบไทลื้อ มีส่วนช่วยให้การตั้งถิ่นฐานเป็นไปอย่างมีแบบแผน เป็นการสร้างข้อตกลงร่วมกันในระบบสังคม กำหนดพื้นที่ใช้สอยในชุมชน ที่ว่าง ทางสัญจรและสร้างพื้นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจร่วมกัน เกิดพื้นที่กลางเพื่อรองรับกิจกรรมระดับชุมชน และเชื่อมพื้นที่ว่างระดับเรือน ในส่วนของแบบแผนของผังพื้นที่และลำดับการเข้าถึงพื้นที่ใช้สอยและเรือนไทลื้อพบคล้ายกันคือ เริ่มจากไ้ถุน บันได ค่อม (ขานร่ม) ขานแดด หน้าป่อง (โถง) และโสม (ห้องนอน) ซึ่งเป็นลำดับที่มาจากแบบแผนของเรือนไทลื้อและสอดคล้องกับวรรณกรรม แต่ลักษณะพิเศษที่ค้นพบความแตกต่างไปจากวรรณกรรม คือ พื้นที่ค่อมของไทลื้อเมืองอุ ถูกปิดล้อมด้วยผนังรอบด้าน ทำให้พื้นที่ค่อมเข้าไปร่วมกับพื้นที่กลางเรือน และเหลือพื้นที่เล็กข้างบันไดไม่ถูกผนังปิดล้อมแยกออกมานอกเรือน

เมื่อศึกษาในส่วนของรูปทรงทางกายภาพและพื้นที่ว่างภายในเรือนไทลื้อพันทนาเมืองอุ โดยอาศัย การเปรียบเทียบเรือนไทลื้อแบบเรือนเดี่ยว พบว่าพื้นที่พันทนาเมืองอุเป็นหนึ่งในพันทนาที่ยังคงรักษารูปแบบ เรือนไทลื้อดั้งเดิมตามแบบแผนไทลื้อ ที่หาพบได้ยากในพื้นที่พันทนาเมืองอื่นๆ สิ่งที่ค้นพบจากการสำรวจพันทนาเมืองอุ คือ การรักษาเรือนเครื่องผูกไทลื้อโบราณในรูปแบบเรือนเดี่ยว หรือ เรือนไฟใต้ถุนสูง (Liangwen, 1994) เป็นเรือนองค์ประกอบแบบเครื่องผูกที่ผสมโครงสร้างไม้จริง สร้างต่อเนื่องมายาวนานจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสามารถแบ่งรูปแบบเฉพาะตัวของเรือนตามโลกทัศน์ ไทลื้อพันทนาเมืองอุได้ 3 ลักษณะ คือ 1) เรือนห้าฮอบ 2) เรือนเต่าขาว และ 3) เรือนลาว และแบ่งลักษณะตามหลังคาและพื้น 3 ลักษณะ คือ 1) เรือนเดี่ยวจั่วเดี่ยว 2) เรือนเดี่ยวสองจั่ว และ 3) เรือนสองหลังร่วมพื้น โครงสร้างเรือนมีลักษณะถ่ายเทน้ำหนักกดลงสู่ก้อนหิน ดินเสา ในสองรูปแบบ 1) โครงสร้างโกม 2) โครงสร้างโย และการประกอบโครงสร้างพื้นกระจายแรงและ ประหยัดไม้

ภาพที่ 16 ภูมิทัศน์วัฒนธรรมและบรรยากาศในเรือนไทลื้อ พันทนาเมืองอุ

เอกสารอ้างอิง

- Jandang, J. & Oranratmanee, R. (2016). **Luksana khong tee wang phai nai ruean phuenthin Tai Lue.** (In Thai) [Characteristics of Interior Space in Tai Lue Houses]. *Journal of Environmental Design* (pp.101–121). Chiangmai: Chiangmai University.
- Liangwen, Z. (1994). **Chon chat Tai : Sathapattayakam lae Kha-nop thamniam prapheni Tai nai Sibsongpanna.** (In Thai). [The Dai : or the Tai and their architecture & customs in South China]. Bangkok: O.S.Printing House.
- Oranratmanee, R. (2013). **Rubbaeb ban ruean khong klum chattiphan nai Usakhane.** (In Thai). [Houses of ethnic groups in Southeast Asia]. Chiangmai: Chiangmai University.
- Oranratmanee, R., Sookkree, I, & Srisawat, S. (2016). **Phonlawat khong sathapattayakam phuenthin Tai koranee sueksa ruean Tai Lue lae ruean Tai Yai.** (In Thai) [Dynamic of Tai vernacular architecture, case studies of Tai lue and Tai Yai houses]. *Journal of Environmental Design* (pp.123–147). Chiangmai: Chiangmai University.
- Panin, O. (1996). **Ban lae Muban phuen thin.** (In Thai). [Vernacular Houses and Villages]. Bangkok: The Association of Siamese Architects under the Royal Patronage of His Majesty the King.
- Saicharoent, C. (2004). **Huen Tai Lue.** (In Thai) [Tai Lue Vernacular House]. **Proceeding of Hompoom Sathapattayapatha'04: Conference** (pp.199–227). Chiangmai: Faculty of Architecture, Chiangmai University.
- Srisawat, B. (1954). **Thai Sibsongpanna 1 lae 2.** (In Thai). [The Tai Sibsongpanna 1 and 2]. Bangkok: Siam Paritat.
- Volker G. (2002). [Chiang Khaeng 1893/96 A Lu Principality in the Upper Mekong Valley in The focus of British–French Rivalry]. Germany: Minster University.
- Wongwigkarn, K. et al. (2005). **Karn priab thiab phum punya nai pattanakarn khong ban phuenthin Tai Lue rawang phuen ti lueak san nai Amphur Chiangkham Changwat Phayao kab phuen ti lueak san nai kwaen Xishuangbanna Monthon Yunnan Satharanarat Prachachon Chin.** (In Thai). [Comparison of local wisdom in development of Tai–Lue vernacular house between selected area in ChiangKam, Thailand and Xishuangbanna, Yunnan, the People’s Republic of China]. Bangkok: The Thailand Research fund.